



2026, 10 (3), 1335-1354 | Araştırma Makalesi

Siyer Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Başkaları için İstiğfar Konusundaki Tutumu

Mehmet Çakırtas¹

Öz

Bu çalışma, Hz. Peygamber'in risâlet sürecinde başkaları adına istiğfarda bulunmasına, bu yöndeki talepleri kabul veya reddetmesine ya da bazı durumlarda sükût etmesine ilişkin siyer kaynaklarında yer alan rivayetleri konu edinmektedir. İstiğfar, çoğunlukla kişinin kendi günahları için Allah'tan bağışlanma dilemesi şeklinde ele alınsa da başkaları adına istiğfarda bulunmak da bu kavramın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Araştırma, bu konudaki Hz. Peygamber'in tutumunun mahiyetini ve kapsamını siyer ve megâzî literatürü çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmada doküman incelemesine dayalı nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; Kur'an ve hadislerdeki ilgili rivayetlere konuya temel teşkil edecek ölçüde yer verilmiş, klasik siyer kaynaklarında yer alan rivayetler ise tarihsel ve tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bulgular, Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarı risâlet görevinin bir gereği olarak toplumun farklı kesimlerini kapsayacak şekilde uygulamak istediğini göstermektedir. Bununla birlikte işledikleri ağır suçlar sebebiyle bazı mü'minler için istiğfarda bulunmayı uygun görmemiş; münafıklar ve müşrikler hakkında ise Kur'an'da, istiğfarın fayda sağlamayacağı bildirilmiştir. Sonuç olarak Hz. Peygamber'in bu konudaki tutumu, risâlet görevinin gerektirdiği sorumluluk anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Siyer, Hz. Peygamber, İstiğfar, Mü'minler, Münafıklar

Çakırtas, Mehmet. "Siyer Kaynaklarına Göre Hz. Peygamber'in Başkaları için İstiğfar Konusundaki Tutumu". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/3 (01 Eylül 2026): 1335-1354. <https://izlik.org/JA34TU98ST>. <https://doi.org/10.32711/tiad.1937567>

Geliş Tarihi	25.04.2026
Kabul Tarihi	31.07.2026
Yayın Tarihi	30.09.2026
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

1 Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türkiye, mehmet.cakirtas@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2221-1509.



The Prophet Muhammad's Attitude Toward Seeking Forgiveness for Others According to the Sira Sources

Mehmet Çakırtaş¹

Abstract

This study examines the narrations found in the sira sources concerning the Prophet Muhammad's practice of seeking forgiveness (istighfār) on behalf of others, his acceptance or rejection of such requests, and his silence in certain cases. Although istighfār is generally understood as an individual's supplication to Allah for the forgiveness of his or her own sins, seeking forgiveness on behalf of others also constitutes an important dimension of this concept. The study aims to identify the nature and scope of the Prophet's attitude toward this practice within the framework of the sira and maghāzī literature. The study adopted a qualitative research approach based on document analysis. Relevant Qur'anic verses and hadith reports were included to the extent necessary to provide a conceptual foundation for the study, while the narrations found in the classical sira sources were examined through historical and thematic analysis. The findings indicate that the Prophet regarded seeking forgiveness for others as a requirement of his prophetic mission and sought to extend this practice to different segments of society. Nevertheless, he considered it inappropriate to seek forgiveness for certain believers because of serious crimes they had committed, while the Qur'an states that seeking forgiveness for the hypocrites and polytheists would be of no benefit. In conclusion, the Prophet's attitude toward seeking forgiveness for others was shaped by the sense of responsibility inherent in his prophetic mission.

Keywords: Islamic History, Sira, The Prophet Muhammad, Istighfār, Believers, Hypocrites

Çakırtaş, Mehmet. "The Prophet Muhammad's Attitude Toward Seeking Forgiveness for Others According to the Sira Sources", *Türkiye Journal of Theological Studies* 10/3 (01 Eylül 2026): 1335-1354. <https://izlik.org/JA34TU98ST>. <https://doi.org/10.32711/tiad.1937567>

Date of Submission	25.04.2026
Date of Acceptance	31.07.2026
Date of Publication	30.09.2026
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Associate Professor, Ankara Social Sciences University Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Ankara, Türkiye. mehmet.cakirtas@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2221-1509

Giriş

İstiğfar kavramı çoğunlukla kulun işlediği günah ve kusurlar sebebiyle Allah'tan bağışlanma talebinde bulunmasını ifade eden bir duruş ve davranış olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle istiğfar, temelde Allah ile kul arasındaki bireysel ilişkiyi tanımlayan bir kulluk davranışıdır.³ Kur'an, hadis ve siyer literatüründe yer alan örnekler, istiğfarın Hz. Peygamber ile mü'minler arasındaki bağın farklı bir mahiyetini ortaya koyar. Nitekim Hz. Peygamber'in mü'minler için istiğfarda bulunması, o kişi için bir taraftan ilahî rahmet ve mağfiretin talep edilmesini ifade ederken diğer taraftan risâlet sorumluluğunun bir parçası olarak tezahür etmektedir.

İstiğfar ve bu kavramla yakından ilişkili olması sebebiyle çoğu zaman birlikte ele alınan tövbe kavramı üzerine İslâm tarihi,⁴ tefsir,⁵ hadis⁶ ve din eğitimi⁷ gibi farklı disiplinlerde çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalarda genellikle istiğfarın bireysel boyutu, yani kişinin kendi günahları için Allah'tan bağışlanma talep etmesi üzerinde durulmuş; istiğfarın ahlâkî ve pedagojik yönleri de bu bağlamda ele alınmıştır. Bununla birlikte, istiğfar konusunun siyer literatüründeki örnekleri özellikle de Hz. Peygamber'in başkaları için Allah'tan bağışlanma dilemesi veya bu konudaki talepler ve vakalar noktasındaki tutumu, tespit edebildiğimiz kadarıyla siyer kaynakları merkeze alınarak müstakil bir araştırma konusu edilmemiştir. Mevcut çalışmalar daha çok tefsir ve hadis literatürü çerçevesinde konuya değinmiş, siyer rivayetlerinde yer alan örnekler ise genellikle sınırlı atıflarla geçirilmiştir.

Kur'an, hadis ve siyer literatüründe yer alan istiğfara dair rivayetler, kişinin yalnız kendisi için değil başkaları adına da Allah'tan bağışlanma talebinde bulunmasının yaygın olduğunu göstermektedir. Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarda bulunduğu, bazı talepleri kabul ettiği, bazılarını ise reddettiği veya karşılıksız bıraktığı farklı örnekleri ihtiva etmektedir. Bu çeşitlilik, rivayetlerin sistematik biçimde tasnif edilmesini ve Hz. Peygamber'in bu konudaki tutumunun bütüncül olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Siyer kaynaklarında yer alan örnekler⁸ aynı zamanda Resûlullah'ın bazı mü'minlerin işledikleri günahlar sebebiyle toplumdan bütünüyle dışlanmalarını ve daha ileri sonuçların ortaya çıkmasını önlemek gibi bir boyuta da sahiptir. Nitekim Tebük Seferi'ne mazeretsiz katılmayan üç sahâbî hakkında uygulanan geçici boykot, tövbelerinin Allah tarafından kabul edildiğinin bildirilmesi⁹ üzerine kaldırılmıştır. Bu yönüyle istiğfar, yalnızca bireysel bir mahiyete sahip değildir. Aynı zamanda istiğfara dair rivayetler, erken İslâm toplumunun ve sahâbenin işlenen

³ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râgıb Hüseyin el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kurân* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2007), 469-470.

⁴ Evin Gezen, *Sahâbede Töve Anlayışı* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

⁵ Ahmet Gündüz, Hz. Muhammed'in (s.a.s) *İstiğfar Sebepleri* (İstanbul: Nida Akademisi, 2018); Hasan Sarraoğlu, *Kur'an'da Peygamberlerin İstiğfarı* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018).

⁶ Esma Velioglu, *İstiğfar Kavramı ve Nesâî'nin 'Amelü'l-Yevm Ve'l-Leyle'si İle Nevevî'nin "Ezkâr" Adlı Eserlerinin İstiğfar Bölümlerinin Karşılaştırılması* (İzmir: İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

⁷ Sare Emanet, *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Tövbe ve İstiğfarın Süreç ve Yapıları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011).

⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. nşr. Mustafa es-Sekkâ, İbrâhim el-Ebyârî, Abdülhafız Şelebî, (Kahire: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhü: 1375), 2/649-650; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Kitâbu'l-Megâzî", 57.

⁹ et-Tevbe 9/118

hatalar, günahlar ve suçlar bağlamında aynı zamanda Müslüman olmayanlara karşı istiğfar açısından sorumluluklarını ve tercihlerini Hz. Peygamber zaviyesinden anlamak itibariyle de önemlidir.

Bu çalışmanın temel amacı, Hz. Peygamber'in başkaları adına Allah'tan istiğfarda bulunmasına, istiğfar taleplerini kabul veya reddetmesine yahut bu konudaki sükûtuna ilişkin rivayetleri muhatap merkezli olarak tespit etmek ve bu uygulamaların hangi bağlamlarda ortaya çıktığını siyer literatürü çerçevesinde incelemektir. Ayrıca vahyin Hz. Peygamber'in başkaları adına istiğfar konusundaki tutumunu nasıl yönlendirdiğini ve bu doğrultuda nâzil olan ayetlerin konuya ilişkin belirleyici rolünü ortaya koymak da araştırmanın hedefleri arasındadır.

Bu çerçevede araştırma şu sorulara cevap aramaktadır: Hz. Peygamber kimler için istiğfarda bulunmuş; kimler hakkında istiğfarda bulunmamış, bu yöndeki talepleri reddetmiş veya sükûtu tercih etmiştir? Bu farklı tutumlar hangi dinî ilkelere ve tarihî şartlara dayanmaktadır?

Araştırmada doküman incelemesine dayalı nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; tarihsel ve tematik analiz yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Öncelikle Kur'an'da istiğfar kavramı ve onunla ilişkili günah, af ve mağfiret gibi kavramlar incelenerek araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu kapsamda, önceki peygamberlerin başkaları adına istiğfarda bulunmaları ve meleklerin müminler için istiğfar etmeleri gibi Kur'an'da yer alan örnekler de değerlendirilmiştir. Ardından klasik siyer ve megâzî kaynakları taranarak Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarda bulunduğu, istiğfar taleplerini kabul veya reddettiği yahut bu konuda sükût ettiği rivayetler tespit edilmiş; tarihsel bağlamları dikkate alınarak muhatapları esas alınmak suretiyle tematik olarak tasnif edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular, Hz. Peygamber'in muhataplara yönelik istiğfar tutumundaki benzerlik ve farklılıklar esas alınarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda araştırmada, Hz. Peygamber'in başkaları adına istiğfarda bulunmasına ilişkin rivayetler muhatapları esas alınarak incelenmiştir. Hanîfler, müminler, suç işlemiş müminler, münafıklar ve müşriklere ilişkin rivayetler siyer kaynakları çerçevesinde değerlendirilmiş; bu gruplara yönelik istiğfar uygulamaları, ilgili Kur'an ayetleriyle birlikte ele alınmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Günah

Günah kelimesi, ilâhî emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranışları ifade eden bir terimdir.¹⁰ Kur'an ve klasik İslâm literatüründe günahın tek bir kavramla ifade edilmediği, aksine her biri farklı anlam zenginliklerine sahip çeşitli terimler aracılığıyla ele alındığı görülmektedir. Bu durum, günahın mahiyeti, derecesi ve ortaya çıkış biçimleri bakımından zengin bir kavramsal içeriğe sahip olduğunu göstermektedir.¹¹

¹⁰ Ömer Faruk Harman, "Günah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 14/278.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Faik Kırtay, "Kur'an'da Günah Anlamına Gelen Kelimelerin Anlam Fark (Nezâir Bağlamında Bir İnceleme)", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 14/27 (2021), 155-175; Ferruh Kahraman, "İslâm İnancında Günah, Günah Çeşitleri ve Kişiyi Günah İşlemeye Sevkeden Faktörler", *Usul İslâm Araştırmaları* 8/8 (01 Aralık 2007), 140. Kırtay yaptığı çalışmada bu anlam farklarına dair kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

Kur'an'da ve klasik literatürde günahı ifade eden farklı kavramların kullanımı, günahın yalnızca tek boyutlu bir olgu olarak değil; niyet, fiil ve sonuç bakımından farklı derecelere sahip bir muhtevayı haiz olduğu görülmektedir.

1.2. İstiğfar

İstiğfar kavramı Arapça g-f-r kökünden türemiştir. Söz konusu kök, sözlükte “gizlemek, örtmek, kusuru görmezden gelmek ve bağışlamak” gibi anlamlarla açıklanmaktadır.¹² Buna göre istiğfar, en genel anlamıyla kişinin işlediği hata ve günahlar sebebiyle Allah'tan bağışlanma talebinde bulunmasını ifade eden bir kavramdır.¹³ Kur'an'da g-f-r kökünden türeyen kelimeler farklı formlarda oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Söz konusu kökten türeyen fiil kalıplarının yaklaşık altmış beş yerde geçtiği, ism-i fâil kalıplarının ise doksan sekiz defa kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında gufrân mastarı bir yerde, mağfîret mastarı ise yirmi yedi yerde zikredilmiştir.¹⁴ Bu kullanımların tamamında anlamın günah, hata ve kusurların bağışlanmasıyla ilişkili olduğu dikkat çekmektedir.

İstiğfar kelimesi ise talep sîgası itibarıyla bağışlanmayı isteme anlamını taşımaktadır. Kur'an'da farklı kalıplarıyla kırk iki defa geçen istiğfar, insanın Allah'tan bağışlanma talep etmesini ifade eden bir yönelişi dile getirmektedir.¹⁵ Kur'an'da başkası için istiğfara dair meleklerin mü'minler için istiğfarda bulunması,¹⁶ Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerin başkaları adına istiğfarı bağlamında Hz. İbrahim'in babası için,¹⁷ Hz. Yakub'un oğulları için¹⁸ istiğfarda bulunması referans noktalarından bir parça olarak görülebilir. Hz. Peygamber dönemine gelindiğinde ise başkaları için istiğfara dair bilgiler ve örneklerin daha fazla ve muhatap yelpazesinin daha geniş olduğu tespit edilebilmektedir.¹⁹

1.3. Af

Af, başkaları adına yapılan istiğfarın hedefi olan durumu ifade için kullanılan bir kavramdır. Af, istiğfarın kabulünü ifade eder. Af kavramı Arapçada “silme, ortadan kaldırmak, yok etmek ve fazlalık” anlamlarına gelen a-f-v kökünden türemiştir. Terim olarak ise kötülük veya haksızlık yapan bir kimsenin kusurunu görmezden gelerek onu bağışlamak ve cezalandırmaktan vazgeçmek anlamında kullanılmaktadır. Bu yönüyle af, yapılan bir hatanın veya işlenen bir suçun sonuçlarını ortadan kaldırmayı ve bağışlamayı ifade bir tutumu dile getirmektedir.²⁰ Allah Resûlü'nün yaptığı istiğfarın amacı ilahi affı temin etmektir.

¹² İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Beyrut: Daru Sâdır, 1414), 5/25.

¹³ Adil Bebek, “Mağfîret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27/313.

¹⁴ Fuad Abdülbaki, *Mu'cemu'l-Müfrehes li elfazı'l-Kur'an* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 500-502.

¹⁵ en-Nisa 4/64; el-Mü'min 40/7; eş-Şûra 42/5; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 5/26.

¹⁶ el-Mü'min 40/7; eş-Şûra 42/5

¹⁷ et-Tevbe 9/114; Meryem 19/47; el-Mümtehine 60/4.

¹⁸ Yusuf 12/97-98.

¹⁹ Âli İmrân 3/159; en-Nûr 24/62; en-Nisa 4/64; el-Münâfikûn 63/5; Feth 48/11; Tevbe 9/80; el-Münâfikûn, 63/6; et-Tevbe 9/113.

²⁰ Mustafa Çağrırcı, “Af”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1/394.

Kur'ân-ı Kerîm'de afv kelimesi biri "fazlalık",²¹ diğeri ise "bağışlama"²² anlamında olmak üzere iki yerde geçmektedir. Bunun yanında aynı kökten türeyen kelimelerin farklı formlarda Kur'an'da yer aldığı görülmektedir. Nitekim "afüv" kelimesi Allah'ın isimlerinden biri olarak zikredilmekte ve O'nun kullarının günahlarını bağışlayan ve onları affeden bir ilâhî sıfatı ifade etmektedir.²³ Kur'an'da af kavramı çoğu zaman mağfîret, rahmet ve ihsan gibi kavramlarla birlikte zikredilmektedir.²⁴ İstiğfar söz konusu olduğunda af, Allah'ın kullarının hata ve günahlarını bağışlaması anlamında kullanılmaktadır.²⁵

Bu bölümde ele alınan kavramlar, başkaları adına istiğfar meselesinin kavramsal zeminini oluşturmaktadır. Günah, istiğfar ve af kavramları arasındaki ilişki, Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamalarının anlaşılmasına ve başkaları adına istiğfarın mahiyetinin ortaya konulmasına katkı sunmaktadır. Bu yönüyle söz konusu kavramlar, konuya ilişkin rivayetlerin değerlendirilmesinde temel bir referans çerçevesi oluşturmaktadır.

2. Hz. Peygamber'in Başkaları İçin İstiğfarı

2.1. Risâlet Öncesinde Vefat Edenler İçin İstiğfar

Risâletten önce vefat eden kimseler için istiğfar meselesi, Hz. Peygamber'in başkaları adına istiğfarının kapsamını belirleme bakımından önem arz etmektedir. Kaynaklarda bu çerçevede öne çıkan iki mesele bulunmaktadır. Bunlardan biri hanîfler hakkında istiğfar, diğeri ise Hz. Peygamber'in annesiyle ilgili haberlerdir.

Hanîflik, İslâm öncesi Hicaz toplumunda putperest inanç ve uygulamalara karşı çıkarak tevhid merkezli bir dinî yönelişi ifade eden kavramlardan biridir. Bu yöneliş, mevcut müşrik geleneği reddetmekle birlikte Yahudilik veya Hristiyanlık gibi yerleşik dinî geleneklerle de tam anlamıyla özdeşleşmeyen bir inanç arayışını temsil etmektedir. Kur'an'da özellikle Hz. İbrâhim ile ilişkilendirilen hanîf kavramı, müşrikliğin karşıtı ve insanın fitratına uygun asli inanç biçimi olarak sunulmaktadır.²⁶ Bu bağlamda hanîflik, İslâm öncesi dönemde tevhid inancını korumaya çalışan bireysel dinî yönelişlerin en belirgin ifadesi olarak değerlendirilmiştir.

Klasik kaynaklarda hanîfler arasında zikredilen isimlerden biri Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'dir. Zeyd, kavminin putperest uygulamalarını reddetmiş; putlara kurban kesmemiş, leş ve kan yememiş ve bu tür uygulamalara karşı açık bir tavır sergilemiştir. Bi'setten yaklaşık beş yıl önce vefat etmiş ve hayatı boyunca tevhid inancını savunmuştur.²⁷

Risâlet döneminde Zeyd'in oğlu Saîd b. Zeyd ile Ömer b. Hattâb Resûlullah'a gelerek Zeyd için istiğfarda bulunulup bulunulamayacağını sormuşlardır. Rivayete göre Hz.

²¹ el-Bakara 2/219.

²² el-Bakara 2/237; en-Nûr 24/22; eş-Şûrâ 42/40.

²³ Ahmet Reçber, "Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII/38 (2017), 60.

²⁴ el-Bakara 2/286; Âli İmrân 3/133, 134.

²⁵ eş-Şûrâ 42/25.

²⁶ Şaban Kuzgun, "Hanîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16/33.

²⁷ Buhârî, "Menâkıbü'l-Enşâr", 24; Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Menâkıb", 13.

Peygamber bu soruya, “*Evet, onun için istiğfar edin; çünkü o kıyamet günü tek başına bir ümmet olarak diriltilecektir*” şeklinde cevap vermiştir.²⁸ Allah Resûlü’nün bu takrir,²⁹ Zeyd’in tevhid inancı üzere yaşamış bir kimse olarak değerlendirildiğini ve onun hakkında istiğfar edilmesini uygun bulduğunu göstermektedir.

Buna karşılık risâlet öncesinde müşrik olarak vefat eden kimseler hakkında farklı bir tutum benimsenmiştir. Bu konuda en dikkat çekici örneklerden biri Hz. Peygamber’in annesi Âmine bint Vehb ile ilgilidir. Rivayetlere göre Resûlullah bir gün annesinin kabrini ziyaret etmiş, kabrinin başında bir süre dua ve münâcatta bulunduktan sonra gözyaşlarına hâkim olamamış, onun ağlaması üzerine yanında bulunan sahâbe de ağlamaya başlamıştır. Ardından, annesinin kabrini ziyaret etmek için Rabbinden izin istediğini ve bu talebinin kabul edildiğini; ancak onun adına istiğfarda bulunma isteğine izin verilmediğini bildirmiştir.³⁰ Bazı rivayetlerde bu hadise, müşrikler hakkında istiğfarı yasaklayan Tevbe sûresinin 113 ve 114. âyetleriyle ilişkilendirilmektedir.³¹ Âyetlerin nüzûl sebebine dair farklı rivayetler bulunmakla birlikte,³² bu nakillerin ortak noktası Hz. Peygamber’in annesi için istiğfarda bulunmayı arzu ettiği, ancak bu talebinin uygun görülmediğidir.

Bu iki rivayet birlikte değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber’in risâlet öncesinde vefat eden kimseler hakkındaki istiğfarında belirleyici unsurun onların risâletten önce vefat etmiş olmaları değil, inanç durumları olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim tevhid inancını benimseyen Zeyd b. Amr hakkında istiğfar edilmesini uygun gören Resûlullah, müşrik olarak vefat eden annesi hakkında ise ilâhî izin bulunmadığı için istiğfarda bulunmamıştır. Bu durum, Hz. Peygamber’in başkaları adına istiğfarının şahsî yakınlık veya akrabalık bağına göre değil, ilâhî iradenin belirlediği esaslar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir.

2.1 Mü’minler İçin İstiğfar

Hz. Peygamber’in mü’minler için istiğfarına dair rivayetler, Mekke ve Medine dönemlerini kapsayacak şekilde geniş bir tarihî ve coğrafi zemine yayılmıştır. Allah Resûlü, genel olarak mü’minler için Allah’tan bağışlanma dilemiş ve onlar adına dua etmiştir.³³ Nitekim Kur’an’da kendisine, “*Bil ki Allah’tan başka ilâh yoktur; hem kendi günahın hem de mü’min erkekler ve mü’min kadınlar için bağışlanma dile*”³⁴ buyrulurken hem kendisi hem de mü’minler için istiğfarda bulunması emredilmiştir. Ayrıca mü’minlerin Hz. Peygamber’e gelerek Allah’tan bağışlanma dilemeleri ve Resûlullah’ın da onlar için istiğfar etmesi hâlinde Allah’ın tövbelerini kabul edeceği bildirilmiştir. Bununla birlikte siyer kaynakları, Hz. Peygamber’in mü’minler adına istiğfarının tek tip bir uygulama

²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/226; Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheylî el-Mâlekî, *er-Ravdu'l-ünûf fî şerhi şreti İbn Hişâm* thk., Abdurrahman el-Vekîl (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hadise, 1390), 2/349.

²⁹ Takrir, bir söz, fiil ve davranış Hz. Peygamber’in onaylamasıdır. Bk. Halit Özkan, “Takrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39/269.

³⁰ Ebû'l-Velid Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*, thk. Rüşdî es-Sâlih Melhas (Beyrut: Dârü'l-Endelüs, 1403/1983), 2/273; Müslim, “Cenâiz”, 105, 106, 108; Tirmizî, “Cenâiz”, 60.

³¹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 2/273; Müslim, “Cenâiz”, 105, 106, 108.

³² Mustafa Akçay, *Hz. Peygamber’in Anne-Babasının Dinî Konumu ve Ebeveyn-i Resûl Risaleleri* (İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2005), 103-107.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/649-650; Buhârî, “Kitâbu'l-Megâzî”, 57; Müslim, “Fedâ ilü's-Sahâbe”, 172-180; Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed es-Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf fî şerhi şreti İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hadise, 1390), 7/542.

³⁴ Muhammed 47/19.

olmadığını göstermektedir. Resûlullah, bazen dinî sorumluluklarını yerine getiren mü'minler için takdir ve teşvik mahiyetinde istiğfarda bulunmuş, bazen yeni Müslüman olanların geçmişte işledikleri fiiller sebebiyle bağışlanma taleplerine olumlu karşılık vermiş, hata ve kusur işleyen bazı mü'minler hakkında ise olayın mahiyetine göre farklı tutumlar sergilemiştir. Bazı durumlarda istiğfar talebini kabul etmiş, bazı durumlarda ertelemiş, bazı durumlarda ise herhangi bir değerlendirmede bulunmayarak sükûtu tercih etmiştir. Bunun yanında şehitler, vefat eden mü'minler ve Necâsî gibi Hz. Peygamber'i görmeden vefat eden mü'minler de onun istiğfarına mazhar olmuşlardır.³⁵

Allah Resûlü, zor durumda olan mü'minlerin sorumluluklarını yerine getirmeleri karşısında bir takdir ve şefkat örneği olarak istiğfarda bulunmuştur. Vâkıdî'nin aktardığına göre hicrî beşinci yılda Zâtü'r-rikâ' Gazvesi dönüşünde babası Uhud şehitlerinden olan Câbir b. Abdullah, babasından kalan borçlar sebebiyle zor durumda kalmış, Resûlullah ise hurmalarına bereket ihsan edilmesine vesile olarak bu borçların ödenmesine yardımcı olmuştur. Rivayete göre daha sonra Hz. Peygamber, babasından kalan borcunun durumunu Câbir'e sormuş, onun borcun tamamen ödendiğini söylemesi üzerine Câbir için dua etmiş ve "Allah'ım, Câbir'i başışla" diyerek bir gecede yirmi beş defa istiğfarda bulunduğunu aktarılmıştır.³⁶

Allah Resûlü, yeni Müslüman olanların geçmiş günahlarına dair de istiğfar etmiştir. Buna dair rivayet İkrime b. Ebû Cehil ile ilgili gelmiştir. Rivayete göre İkrime, uzun süre İslâm'a karşı mücadele etmiş ve çeşitli savaşlarda Müslümanların karşısında yer almıştır. Mekke'nin fethi sürecinde hemen şehirden ayrılmış; ancak daha sonra İslâm'ı kabul ederek Medine'ye gelmiş ve Resûlullah'ın huzurunda Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Bu sırada geçmişte İslâm'a ve Hz. Peygamber'e karşı yürüttüğü düşmanlıkları hatırlatarak, "Ey Allah'ın Resûlü! Sana karşı yaptığım bütün düşmanlıklar, seninle savaşmak için çıktığım yolculuklar ve yüzüne karşı veya gıyabında söylediğim sözler sebebiyle benim için Allah'tan af dile" diyerek Resûlullah'tan kendisi için istiğfar talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber onun bu talebine olumlu karşılık vermiş ve "Allah'ım! İkrime'nin bana yaptığı bütün düşmanlıkları, senin nurunu söndürmek için çıktığı yolculukları ve yüzüme karşı veya yokluğumda söylediği sözleri başışla"³⁷ demiştir.

Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarı bağlamındaki örneklerin bir kısmı bazı Müslümanların hataları sebebiyle ortaya çıkan durumlarla ilişkilidir. Bu bağlamda Ebû Lübâbe, Ebû Rühm örnekleri yanı sıra savaş şartlarında yaşanan hadiseler öne çıkar.

Hicrî beşinci yılda, Hendek Gazvesi'nin ardından Benî Kurayza'nın antlaşmayı bozarak ihanet etmesi üzerine gerçekleştirilen kuşatma sırasında Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir ile ilgili önemli bir hadise yaşanmıştır. Söz konusu hadise, Hz. Peygamber'in hata işleyen müminler için Allah'tan bağışlanma dilemesinin örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Rivayete göre Benî Kurayza Yahudileri, eski müttefikleri ve komşuları olan

³⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/341; Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fi funûnî'l-meğâzî ve's-semâ'il ve's-siyer* (Beyrut: Daru'l-kalem, 1993), *Uyûnü'l-Eser*, 1/139; Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs* (Beyrut: Daru Sadır, 1282), 1/291.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıdî el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, *el-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones (London: Oxford University Press, 1966), 1/401-402; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şâhih*, (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), 6/162.

³⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/852; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 2/92.

Ebû Lübâbe'nin kendilerine gönderilmesini talep etmiş ve onu adeta bir kurtarıcı gibi karşılamışlardır. Ebû Lübâbe ise onlara Sa'd b. Muâz'ın vereceği hükme boyun eğmeleri ve teslim olmaları yönünde tavsiyede bulunmuştur. Lakin Ebû Lübâbe burada söz konusu hükmün kendileri açısından ağır sonuçlar doğurabileceğini ifade eden bir hareket yaparak eliyle boğazını işaret etmiş bu kararın kılıçla boyunlarının vurulması olacağını ihsas ettirmiştir.³⁸ Bu davranışının ardından yaptığı hatayı fark eden Ebû Lübâbe derin bir pişmanlık duymuş, bunu Allah'a ve Resûlü'ne ihanet olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in yanına gitmek yerine Mescid-i Nebevî'de kendisini bir direğe bağlayarak tövbesinin kabulüne dair hükmü beklemeye başlamıştır. Durum Resûlullah'a ulaştığında, *"Eğer bana gelmiş olsaydı onun için Allah'tan bağışlanma dilerdim; fakat yaptığı işi yaptığına göre Allah onun hakkında hüküm verinceye kadar onu bulunduğu yerde bırakın."* buyurmuştur. Daha sonra Ebû Lübâbe'nin tövbesinin kabul edildiğini bildiren âyet nâzil olmuş, Resûlullah da bizzat giderek onu çözmüştür.³⁹

Allah Resûlü'nün *"Eğer bana gelmiş olsaydı onun için Allah'tan bağışlanma dilerdim."* sözü, ağır bir hata işlemiş bir mümin hakkında dahi istiğfarda bulunmayı uygun gördüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bununla birlikte aynı ifade, onun istiğfarı mutlak bir tasarruf olarak görmediğini, hakkında ilâhî hüküm beklenen bir konuda vahyin belirleyeceği sınırı esas aldığını da ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'den istiğfar talebinde bulunulan rivayetlerden biri Ebû Rühm el-Gıfârî ile ilgilidir. İbn İshak'ın naklettiğine göre Tebük Seferi sırasında gece yolculuğu esnasında uykusunun bastırması sebebiyle Ebû Rühm'ün bineği Hz. Peygamber'in bineğine yaklaşmış ve üzengide bulunan ayağına çarpmıştır. Bunun üzerine mahcup olan Ebû Rühm, *"Ey Allah'ın Resûlü! Benim için Allah'tan bağışlanma dile."* diyerek kendisi adına istiğfar talebinde bulunmuştur. Ancak Resûlullah bu talebe o anda doğrudan karşılık vermemiş, konuyu değiştirerek yolculuğa devam etmesini istemiştir. Rivayette, Hz. Peygamber'in bu esnada Ebû Rühm için istiğfarda bulunduğu dair açık bir ifade yer almamaktadır. Buna karşılık daha sonra onun gönlünü alması⁴⁰ ve iltifatta bulunması, bu tavrın Ebû Rühm'ün talebini reddetmekten ziyade, yaşanan hadisenin hemen ardından meseleyi uzatmamaya yönelik olduğunu düşündürmektedir. Bu rivayet, Hz. Peygamber'in kendisinden istenen her istiğfar talebine aynı anda ve aynı şekilde karşılık vermediğini; olayın şartlarını, muhatabın durumunu ve içinde bulunulan ortamı dikkate alarak hareket ettiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Müminlerin hata ve yanlışları karşısında Hz. Peygamber'in istiğfara ilişkin tutumunun en belirgin örnekleri savaş ortamında ortaya çıkmıştır. Özellikle Uhud ve Tebük gazvelerine dair rivayetler, onun bu konudaki yaklaşımını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Uhud Gazvesi, Müslümanların önemli kayıplar verdiği ve bazı hata ve ihmaller sebebiyle ağır sonuçlarla karşılaştığı bir savaş olmuştur. Hz. Peygamber'in gazve sırasında ve sonrasında mü'minler hakkında hayır duada bulunup istiğfar ettiği rivayet edilmiştir.⁴¹ Vâkîdî'nin nakline göre Uhud günü bazı Müslümanlar savaşın kritik anlarında geri çekilmiştir. Kur'an bu duruma atıfta bulunmuş ve *"İki ordunun karşılaştığı gün sizden bozguna uğrayanlar var ya sırf yaptıkları bazı şeyler yüzünden şeytan onların ayaklarını kaydırmıştı. Şüphe yok ki Allah onları affetmiştir, Allah çok bağışlayıcıdır, pek*

³⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/237.

³⁹ et-Tevbe 9/102; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/237.

⁴⁰ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/852; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 2/92.

⁴¹ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 1/324; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/116.

halîmdir"⁴² buyrulmuştur. Ardından gelen âyette ise Hz. Peygamber'e; mü'minlere karşı yumuşak davranması, onların kusurlarını affetmesi ve onlar için Allah'tan bağışlanma dilemesi emredilmiştir.⁴³ Bu itibarla Uhud Gazvesi sırasında ortaya çıkan zafiyetlere rağmen Resûlullah'ın mü'minler için istiğfarda bulunmasının hem ilâhî bir yönlendirme hem de kendisinin bir peygamber olarak şefkat ve karakterinin gereği çerçevesinde gerçekleştiği söylenebilir.⁴⁴

Tebük Gazvesi de Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarı bağlamında ilginç iki farklı tutumunu yansıtan örneklerle sahiptir. Bu sefere aralarında münafıkların da olduğu seksenden fazla kişi katılmamıştır. Mevsim şartlarının sıcaklık itibarıyla ağır olması, dinlenip rahat bir ortamda mevsimi geçirmenin daha tercihe şayan görüldüğü bir ortamda mü'minler Allah Resûlü ile yola çıkmış bazıları da seferden geri kalmıştı. Ka'b b. Mâlik'in naklettiğine göre Tebük seferi dönüşünde gazveye katılmayıp seferden geri kalanlar Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek mazeretlerini bildirmişlerdir. Çeşitli gerekçelerle niçin katılamadıklarını ifade edip yeminler eşliğinde Allah Resûlü'nden özür dilemişlerdir. Hz. Peygamber ise onların zahirde ortaya koydukları mazeretleri kabul etmiş, iç dünyalarını Allah'a havale etmiş ve onlar için istiğfarda bulunmuştur.⁴⁵ Ancak açık bir dille hiçbir mazereti olmadan katılmadıklarını beyan eden Ka'b b. Mâlik, Mürare b. er-Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye'nin durumu diğerlerinden farklı bir şekilde değerlendirilmiştir. Mü'minliği ve samimiyeti maruf olan bu şahsiyetlerin keyfi olarak sefere katılmamalarına müsamaha gösterilmemiş ve Allah Resûlü onlar için istiğfarda bulunmamıştır. Ardından da toplumla ilişkileri geçici olarak sınırlandırılmıştır. Rivayetlere göre bu süreç elli gün sürmüş, söz konusu üç sahâbî bu süre boyunca büyük bir mânevî sıkıntı ve pişmanlık içinde beklemişlerdir.⁴⁶ Nihayet Tevbe suresinin 118. âyeti nâzil olmuş ve bu üç sahâbinin tövbelerinin kabul edildiği bildirilmiştir. Aynı bağlamda Medine halkı ve çevrede yaşayan kabilelerin Allah Resûlü'nden geri kalmalarının uygun olmadığı vurgulanmıştır.⁴⁷ Anlaşıldığı kadarıyla Allah Resûlü hiçbir mazeret beyan etmeden keyfi olarak emre itaat etmeyenler hakkında istiğfarı ertelemiş ve hükmü Allah'a havale etmeyi tercih etmiştir.

Benzer şekilde Hz. Peygamber, kamu malı mahiyetindeki ganimetten çalma ile Müslümanların hayatına kasteden durumlarda olayın faileri için istiğfarda bulunmayı reddetmiştir.⁴⁸ Rivayete göre Bedir ganimetleri arasında kırmızı, kadife bir örtü de yer alıyordu. Kıymetli bir parça olduğu anlaşılan bu örtü bir türlü bulunamamıştı. Bunun üzerine bazı kimseler "Bu örtüyü göremiyoruz; herhalde Resûlullah onu aldı." şeklinde sözler sarf etmişlerdi. Bunun üzerine "Hiçbir peygamberin emanete ihanet etmesi düşünülemez. Kim ihanet ederse, kıyamet günü ihanet ettiği şeyle birlikte gelir."⁴⁹ âyeti nâzil olmuş ve Hz. Peygamber'in ganimete ihanet etmekten tamamen berî olduğu açıkça bildirilmiştir. Daha sonra adamın biri Resûlullah'a gelerek söz konusu kadifeyi kimin

⁴² Âl-i İmrân 3/155.

⁴³ Âl-i İmrân 3/159.

⁴⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/324; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/116.

⁴⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/537.

⁴⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/537; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/277; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 2/131.

⁴⁷ et-Tevbe 9/118-121; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/537; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/277; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 2/131.

⁴⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/920; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/627; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.) 2/132-133; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, (Beyrut: Müessesetü's-Sikâfe, 1989), 21/120; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/208.

⁴⁹ Âl-i İmrân 3/161.

alıp da gizlediğini haber vermiştir. Resûlullah o kişiye durumu sormuş, ancak adam bunu inkâr etmiştir. Bunun üzerine ihbarda bulunan kimsenin işaret ettiği yerde arama yapılmış ve kadife gerçekten oradan çıkarılmıştır. Ardından bazı sahâbiler bu suçlu adam için Resûlullah'ın Allah'a istiğfarda bulunması yönünde hem de defalarca talepte bulunmuşlardır. Fakat Hz. Peygamber bu talebi kabul etmeyerek “*Suç (cürm) işlemiş kimseyi bırakın!*” buyurmuş⁵⁰ ve böyle bir fiili işleyen kişi için istiğfar etmeyi uygun görmemiştir. Bununla birlikte hadis kaynaklarında yer alan bazı rivayetlerde, hırsızlık suçuna ilişkin gerekli ceza uygulandıktan sonra Hz. Peygamber'in suçlu kişinin tövbesinin kabulü için Allah'a dua ettiği de belirtilmektedir.⁵¹

Hz. Peygamber'in istiğfar talebini reddettiği bir başka örnek ise Muhallim b. Cessâme ile ilgilidir. Rivayete göre Ebû Katâde kumandasındaki Batn-ı İdam Seriyyesi'nde bulunan Muhallim b. Cessâme el-Leysî, karşılaştıkları Âmir b. el-Adbad el-Eşca'î'yi Müslüman olduğunun alameti olan İslâm selâmı verdiği hâlde attığı bir ok ile öldürmüş ve mallarını almıştır. Yaşanan hadisenin geçmişteki bir husumetten kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu olay üzerine “*Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman gerekli araştırmayı yapın; size selam verene dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek ‘Sen mü'min değilsin’ demeyin.*”⁵² âyetinin nâzil olduğu rivayet edilir.⁵³ Daha sonra Huneyn günü bu mesele yeniden gündeme gelmiştir. Rivayete göre Resûlullah öğle namazını kıldırdıktan sonra bir ağacın gölgesinde oturmuştu. Bu sırada Uyeyne b. Hısn, öldürülen Âmir b. el-Adbad'ın kanı için Resûlullah'ın huzurunda talepte bulunmuş, yanında bulunan Akrâ' b. Hâbis ise Hündif kabilesine mensubiyeti sebebiyle Muhallim b. Cessâme'yi savunmuştur. Taraflar arasında tartışma büyüyünce Resûlullah meseleyi kısas yerine diyete bağlamış ve ellisi hemen, ellisi Medine'ye dönüldüğünde verilmek üzere yüz deve diyet olarak ödenmesine hükmetmiştir. Nihayet taraflar bu hükmü kabul etmişlerdir. Bu sırada Muhallim kalabalığın içinde bulunuyor ve insanlar “Resûlullah'ın yanına git, senin için Allah'tan bağışlanma dilesin!” şeklinde telkinde bulunuyorlardı. Bunun üzerine uzun boylu, esmer tenli ve saçları kına ile kızılanmış olan savaşçı Muhallim, gözyaşları içinde Resûlullah'ın huzuruna gelerek yaptığı fiilden dolayı tövbe ettiğini söylemiş ve kendisi için istiğfar etmesini istemiştir. Ancak Hz. Peygamber, selâm veren bir Müslümanı hem de Cahiliye'deki bir husumet nedeniyle öldürmenin ağırlığını vurgulamak amacıyla elini kaldırarak üç defa “Allah'ım! Muhallim b. Cessâme'yi bağışla!” buyurmuş ve böylece onun için istiğfar talebini açıkça reddetmiştir.⁵⁴ Rivayetlerde bazı sahâbilerin, Resûlullah'ın bu tavrının Müslüman kanının dokunulmazlığını vurgulamak için sergilendiğini düşündükleri aktarılmaktadır. Nitekim Hasan el-Basrî'den nakledilen bir rivayete göre Muhallim kısa süre sonra vefat etmiş ve toprağın onu kabul etmediği değerlendirilmiştir.⁵⁵ Anlaşıldığı kadarıyla Allah Resûlü özellikle cahiliyedeki husumetin etkisi hususundaki bilgiye binaen bu tavrı göstermiştir. Zira benzer bir duruma sebep olan Üsâme b. Zeyd'in savaş sırasında “La ilahe illallah” dediği halde bir kişiyi öldürmesi üzerine Allah Resûlü

⁵⁰ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 1/102.

⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37/184; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünen*, (Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), 6/433.

⁵² en-Nisâ 4/94.

⁵³ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 3/920; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/627; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, II, 132-133; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 21/120; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/208.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/626-628.

⁵⁵ Vâkidî, *el-Meğâzî*, 3/920; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/627; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/208.

öfkelenmiş ancak beddua etmek gibi bir tavrı göstermemiştir.⁵⁶ Ancak Üsâme hadisesinde Allah Resûlü'nün onun için istiğfarına dair bir rivayet de tespit edilmemiştir.

Allah Resûlü'nün mü'minler hakkındaki istiğfarına dair örneklerin bir boyutunu da şehitler ve vefat edenler oluşturmaktadır. Huneyn Gazvesi sırasında Ebû Âmir hakkında nakledilen rivayet şهادete yürüyen bir mü'minin talebi ile geçmiş günahları için Allah Resûlü'ne selam göndererek istiğfar etmesi talebini içermektedir. Asıl adı Ubeyd b. Süleym b. Hassâr olan ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amcası olan Ebû Âmir, savaş esnasında ağır şekilde yaralanmıştır. Rivayetlere göre vefatından önce kumandayı Ebû Mûsâ'ya devrederek sancağı ona teslim etmiş, ayrıca atını ve silahını Resûlullah'a götürmesini vasiyet etmiş ve Resûlullah'tan kendisi için Allah'tan bağışlanma dilemesini istemiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, savaşın ardından Ebû Âmir'in silahını, atını ve geride bıraktığı eşyaları Resûlullah'a ulaştırarak bu vasiyetini kendisine iletmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber kalkarak iki rekât namaz kılmış, ardından "Allah'ım! Ebû Âmir'i bağışla ve onu cennette ümmetim içinde en yüksek derecelere yerleştir" sözleriyle istiğfarını dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in Ebû Âmir için gösterdiği özen ve duaya şahitlik eden Ebû Mûsâ kendisi için de Allah Resûlü'nden istiğfar talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in "Allah'ım! Ebû Mûsâ'yı bağışla ve onu da ümmetim içinde yüksek derecelere ulaştır" diyerek onun için dua ettiği nakledilir.⁵⁷

Uhud şehitleri, Allah Resûlü'nün mü'minler için yaptığı istiğfar bağlamında müstesna bir yere sahiptir. Hz. Peygamber, onları farklı vesilelerle yâd etmiş, çeşitli konuşmalarında kendilerinden bahsetmiş ve onlar için dua ile istiğfarda bulunmuştur. Nitekim İbn İshak'ın nakline göre Resûlullah bir konuşmasında Uhud şehitlerini anmış, onlar için çokça dua etmiş ve bağışlanmaları için Allah'a niyazda bulunmuştur.⁵⁸ Ayrıca farklı rivayetlerde Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için cenaze namazı kıldığı, daha sonraki yıllarda ise Uhud şehitliğini ziyaret ederek onlar için istiğfar etmeyi sürdürdüğü nakledilmektedir.⁵⁹

Hz. Peygamber'in şehitler dışında ümmetin vefat edenleri için de istiğfar içeren dua ve niyazlarda bulunduğu kaynaklara yansımıştır. Resûlullah'ın hayatının son günlerinde gece vakti Bakî' kabristanına giderek orada medfun bulunan mü'minler için istiğfarda bulunduğu ifade edilir. Rivayete göre Hz. Peygamber, azatlısı Ebû Muvehibe ile birlikte kabristana gitmiş, kabir ehline selâm vermiş ve onlar için Allah'tan bağışlanma dilemiştir.⁶⁰ Allah Resûlü'nün mü'minler için istiğfarından onunla ile aynı çağda yaşayıp görüşme imkânı olamamış Necâşî de payını almıştır. Rivayete göre Necâşî, Hz. İsa'nın mahiyeti konusunda Hristiyan çevrelerin itirazlarına rağmen onun Allah'ın kulu ve Meryem oğlu olduğunu ifade etmiş ve bu inancını açıkça dile getirmiştir. Bunun yanında Habeşistan'a hicret eden Müslümanlara iyi davranmış, onları himaye etmiş ve ülkelerinde güven içinde yaşamalarını sağlamıştır.⁶¹ Necâşî'nin vefat haberi Medine'ye

⁵⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/575.

⁵⁷ Vâkidi, *el-Meğâzî*, 3/916; Buhârî, "Kitâbu'l-Megâzî", 57; Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 7/216.

⁵⁸ Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 7/542.

⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/649-650.

⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/642; Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 7/506.

⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/341; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/139; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 1/291.

ulaştığında Hz. Peygamber, sahâbeye onun ölümünü bildirmiş, ardından gıyabında cenaze namazı kılmış ve onun için Allah'tan bağışlanma dilemiştir.⁶²

Bu rivayetler birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in müminler adına istiğfarın tek tip bir uygulama olmadığı görülmektedir. Resûlullah, samimiyetle İslâm'a yönelen, hata ve kusurundan dolayı pişmanlık duyan, dinî sorumluluklarını yerine getirme gayreti içinde bulunan veya Allah yolunda mücadele eden müminler için Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Buna karşılık bazı durumlarda istiğfar talebine hemen karşılık vermemiş, bazı durumlarda ise ilâhî hükmün açıklanmasını beklemiş veya işlenen fiilin mahiyeti sebebiyle istiğfarda bulunmamıştır. Bu örnekler, Hz. Peygamber'in müminler hakkında istiğfar ederken her olayı kendi şartları içinde değerlendirdiğini ve farklı durumlara göre farklı tutumlar benimsediğini göstermektedir.

2.2 Münafıklar İçin İstiğfar

Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarı bağlamında siyer kaynaklarına yansıyan örnek gruplardan biri de münafıklardır. Bu çerçevede özellikle Medine'de münafıkların lideri olarak bilinen Abdullah b. Übey b. Selûl ile ilgili rivayetler öne çıkmaktadır. Kaynaklarda onun Uhud ve Müreysi' Gazvesi sürecinde sergilediği tutum ve sarf ettiği sözler nedeniyle etrafındaki sahâbenin Allah Resûlü'nden kendisi için istiğfar talebinde bulunması yönündeki uyarılardan bahsedilir. O Uhud'da bunu reddetmiştir. Müreysi' de ise sergilediği tutum ve sarfettiği sözleri inkârla yetinmiştir. Ölümü sonrası Allah Resûlü onun için istiğfarda bulunmuş ve bu durum nâzil olan âyetlerle değerlendirilmiştir.⁶³

İbn İshak'ın naklettiğine göre Abdullah b. Übey, Medine'de sahip olduğu kabile itibarı sebebiyle başlangıçta Resûlullah'a destek veren bir görüntü sergilemiştir. Rivayete göre Resûlullah cuma günü hutbe verdiğiğinde İbn Übey ayağa kalkar, halka hitap ederek Peygamber'e destek olmalarını, onun sözünü dinleyip itaat etmelerini tavsiye ederdi. Ancak Uhud Gazvesi sırasında ordudan ayrılması ve bu süreçte ortaya koyduğu tutum, Müslümanların ona bakışını önemli ölçüde değiştirmiştir. Nitekim Resûlullah'ın Medine'ye dönüşünden sonra Abdullah b. Übey tekrar ayağa kalkarak konuşmak istemiş, ancak bazı sahâbîler onu engellemişlerdir. Rivayetlerde özellikle Ubâde b. Sâmî ile Halid b. Zeyd (Ebû Eyyûb el-Ensârî)'nin bu duruma sert tepki gösterdikleri belirtilmektedir. Bunun üzerine mescitten çıkan Abdullah b. Übey'e bazı kimseler, "Dön; Resûlullah senin için Allah'tan bağışlanma dilesin" diyerek tavsiyede bulunmuşlardır. Ancak o bu teklifi reddederek, "Vallahi benim için Allah'tan af dilemesini istemiyorum" demiştir. Bu tavır üzerine Kur'an'da, "Onlara 'Gelin, Allah'ın Resûlü sizin için mağfiret dilesin' denildiğinde başlarını çevirirler; onların büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün"⁶⁴ âyetinin nâzil olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁵

İbn Übey ile ilgili istiğfar bağlamında zikredilen bir başka hadise ise Müreysi' Gazvesi dönüşünde yaşanan olaylarla ilgilidir. Rivayete göre bu sefer sırasında meydana gelen bazı gelişmeler sebebiyle Ensar'dan bir grup, onun Resûlullah hakkında söylediği iddia edilen sözleri iştmiş ve bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Bunun üzerine Evs b.

⁶² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/341; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/139; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 1/291.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/552; Buhârî, "Kitâbu't-Tefsîr," 147, 148.

⁶⁴ el-Münâfikûn 63/5.

⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/105; Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn* (Beyrut: Daru Kutubî'l-İlmiyye, 1427), 2/348.

Havlî'nin Abdullah b. Übey'e hitaben, "Ey Ebü'l-Hubâb! Eğer böyle bir söz söylemişsen Resûlullah'a git ve senin için Allah'tan af dilemesini iste; eğer söylemediysen de gidip bunu açıklayarak yemin et" dediği nakledilmektedir. Bunun üzerine Abdullah b. Übey Resûlullah'ın yanına gelmiş, ancak Hz. Peygamber'in "Eğer senden böyle bir söz çıkmışsa tövbe et" şeklindeki uyarısına rağmen söz konusu ifadeleri söylemediğine dair yemin ederek kendisini savunmuştur. Kabile içindeki itibarı ve nüfuzu sebebiyle birçok kimse onun doğru söylediğini düşünmüş ve bu mesele bir süre Medine'de tartışma konusu olmaya devam etmiştir.⁶⁶ Siyer kaynaklarında yer alan bu rivayet, münafıkların Resûlullah'ın istiğfarına başvurmaları yönündeki çağrılara rağmen çoğu zaman bu fırsatı değerlendirmedikleri ve çeşitli gerekçelerle kendilerini savunma yoluna gittiklerini göstermektedir.

Abdullah b. Übey b. Selûl'ün vefatı ve sonrasındaki gelişmeler de Allah Resûlü'nün başkaları adına istiğfarı bağlamında zikre değer içeriğe sahiptir. Rivayete göre hicretin 9. yılında Şevval ayının son günlerinde hastalanan Abdullah b. Übey, yaklaşık yirmi gün süren hastalığın ardından Zilkade ayında vefat etmiştir. Hastalığı sırasında Resûlullah onu ziyaret etmiş, ölümüne yakın bir zamanda yanına girdiğinde ise kendisine, "Seni Yahudilerin sevgisinden menetmiştim." buyurmuştur. Abdullah b. Übey ise buna karşılık, "Es'ad b. Zü'râre onlara buğz etti de eline ne geçti?" diyerek cevap vermiştir. Ölümünün yaklaştığını anlayan Abdullah b. Übey, Resûlullah'tan bazı taleplerde bulunmuş ve "Eğer ölürsem yıkanmam sırasında yanımda bulun, kefenlenmem için gömleğini bana ver, ayrıca benim üzerime namaz kıl ve benim için Allah'tan af dile." demiştir. Bunun üzerine Resûlullah üzerinde bulunan iki gömlektten tenine temas edenini çıkararak ona vermiş ve cenazesinin hazırlanması sırasında hazır bulunmuştur. Daha sonra cenaze musallaya getirildiğinde Resûlullah cenaze namazını kıldırmak üzere öne geçmiş, bu sırada Hz. Ömer onun geçmişte söylediği sözleri hatırlatarak itiraz etmiştir. Ardından da böyle bir kimsenin cenaze namazının kılınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Resûlullah, "Çekil ey Ömer! Bana tercih hakkı verildi; ben de tercihim yaptım. Eğer bağışlanması için yetmiş kez istiğfar etmem gerektiğini bilsem onun için istiğfar ederdim." buyurarak onun için dua etmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak Kur'an'da bu söz, "Onlar için ister bağışlanma dile ister dileme; onlar için yetmiş defa bağışlanma dilesen bile Allah onları asla bağışlamayacaktır."⁶⁷ âyetinin nâzil olduğu ifade edilmiştir.⁶⁸

Rivayetlere göre Resûlullah cenaze namazını kılmış ve defin işlemi tamamlanuncaya kadar kabri başında bulunmuştur. Ancak daha sonra "Onlardan ölen hiçbir kimse için asla namaz kılma ve kabri başında durma; çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler."⁶⁹ âyeti nâzil olmuş, bunun ardından Hz. Peygamber münafıkların cenaze namazını kılmaktan ve onlar için istiğfar etmekten menedilmiştir.⁷⁰ Bu rivayetler birlikte değerlendirildiğinde, Resûlullah'ın başlangıçta münafıklar için dahi bağışlanma dilemeye açık bir tutum sergilediği, ancak daha sonra nâzil olan âyetlerle birlikte bu uygulamanın sınırlarının ilâhî vahiyle belirlendiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber ve başkaları adına istiğfar uygulamasında münafıkların istisna edildiği başka bir durum Hendek Gazvesi'nin hazırlık süreçlerinde yaşanmıştır. Müslümanlar

⁶⁶ Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 2/390.

⁶⁷ et-Tevbe 9/80.

⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/552; Buhârî, "Kitâbu't-Tefsîr," 147, 148.

⁶⁹ et-Tevbe 9/84.

⁷⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/552.

Medine'yi savunmak amacıyla Resûlullah'ın öncülüğünde hendek kazma faaliyetini yürütürken, mü'minlerle münafıkların bu ortak görev karşısındaki tavırları farklılaşmıştır. Kur'ân'da mü'minlerin Resûlullah ile birlikte yürütülen toplu bir işten onun izni olmaksızın ayrılmadıkları, ayrılmaları gerektiğinde ise izin talep ettikleri belirtilmiş ve bu durum gerçek iman göstergelerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Nitekim *"Gerçek mü'minler ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden kimselerdir. Onlar Resûl ile birlikte toplu bir iş üzerinde bulunduklarında ondan izin almadan ayrılmazlar..."*⁷¹ tespiti yapılmıştır. Âyetin devamında ise Resûlullah'ın, izin isteyen bazı kimseler için bağışlanma dilemesi gerektiği ifade edilerek Peygamber'in mü'minler adına istiğfar etmesinin meşrûiyetine işaret edilmiştir. Buna karşılık zımnen münafıklık yapanlar istiğfardan istisna tutulmuştur. Aynı bağlamda Peygamber'den izin olmaksızın gizlice ayrılan kimseler eleştirilmiş ve bu davranış münafıkların bir özelliği olarak nitelendirilmiştir. *"Elçinin sizi çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi saymayın. Allah içinizden gizlice sıvışıp gidenleri elbette bilmektedir..."*⁷² âyetiyle de Resûlullah'ın emrine aykırı davranmanın ciddi sonuçlar doğurabileceği ifade edilmiştir. Böylece Hendek Gazvesi bağlamında mü'minlerin peygambere bağlılık, disiplin ve sorumluluk bilinciyle hareket ettiklerini ortaya koyarken, Resûlullah'ın izin isteyen mü'minler için istiğfar etmesi de bu bağlılığın mânevî bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür.⁷³

Müslümanların Resûlullah'ın çağrısı doğrultusunda ortaklaşa yürüttükleri bir faaliyete mazeretsiz olarak katılmayan ve bu sebeple istiğfardan mahrum kalanlara dair dikkat çekici örneklerden biri de Hudeybiye sürecine giden umre yolculuğudur. Bazı rivayetlerde, sefer sırasında Resûlullah'ın çağrısına icabet etmeyerek geride kalan bazı bedevîlerin münafık oldukları ifade edilmiş, daha sonra ise pişmanlık duydukları nakledilmiştir. Hz. Peygamber yolculuk esnasında onları da beraberinde gelmeye davet etmiş ve başlangıçta yardım istemiş; ancak onlar ailelerini ve mallarını gerekçe göstererek sefere katılmamışlardır. Resûlullah sağ salım Medine'ye döndüğünde ise bu kimseler gelip, *"Seninle birlikte çıkmayıpımız sebebiyle bizim için Allah'tan af dile."* diyerek ondan istiğfar talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Kur'ân'da onların kalplerinde bulunmayan sözleri dilleriyle söyledikleri ifade edilmiş ve haklarında *"İster onlar için bağışlanma dile ister dileme; onlar için birdir"*⁷⁴ anlamındaki ilâhî uyarı nâzil olmuştur. Ayrıca bu kimselerin, Resûlullah ve mü'minlerin seferden geri dönemeyeceklerini zannettikleri de belirtilmiştir. Rivayetler, söz konusu grubun Müzeyne, Cüheyne ve Benî Bekr gibi bazı bedevî kabilelere mensup kimseler olduğunu ve daha sonra ganimet elde edileceğini düşündükleri seferlere katılmak istediklerini de aktarmaktadır.⁷⁵

Allah Resûlü, münafıklar arasında hatasını anlayıp pişmanlık duyan ve kendisi için istiğfar talebinde bulunan kimseler için Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Bu bağlamdaki örneklerden biri Zeyd b. Lusayt ile ilgilidir. Rivayete göre Resûlullah'ın devesi Kasvâ kaybolduğunda Müslümanlar onu aramaya koyulmuş, bu sırada Zeyd b. el-Lusayt alaycı bir üslupla *"Allah ona devesinin yerini bildirmez mi?"* diyerek Hz. Peygamber'in nübüvvetini ve vahiy ile olan ilişkisini sorgulamaya çalışmıştır. Ensardan bazı sahâbîler bu sözlerle sert tepki göstermiş, ancak olay daha sonra doğrudan Hz. Peygamber'e intikal

⁷¹ en-Nûr 24/62.

⁷² en-Nûr 24/63.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/216; Süheylî, *er-Ravdu'l-ünûf*, 6/263.

⁷⁴ et-Tevbe 9/80.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/620; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 2/321.

etmiştir. Rivayete göre Resûlullah, Zeyd'in gizlice söylediği sözleri vahiy yoluyla öğrenmiş, ardından gaybı yalnızca Allah'ın bildiğini vurgulayarak devenin bulunduğu yeri haber vermiş ve yapılan araştırma neticesinde Kasvâ belirtilen yerde bulunmuştur. Bu gelişme karşısında Zeyd, daha önce gizlice sarf ettiği sözlerin Hz. Peygamber tarafından bilinmesinin ilahî bir bildirimle gerçekleştiğini anlayarak derin bir pişmanlık duymuştur. Arkadaşlarının tavsiyesi üzerine Resûlullah'ın huzuruna gelmiş, hatasını ve işlediği günahı itiraf etmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber onun bağışlanması için Allah'a dua etmiş ve istiğfarda bulunmuştur. Ancak o benzer davranışları Tebuk seferinde de göstermiştir.⁷⁶ Anlaşıldığı kadarıyla Allah Resûlü, münafıklara zahirde Müslüman muamelesi yapmayı sürdürmüş; bu tutumuyla onların tövbe ederek ıslah olmalarını ve topluma kazandırılmalarını hedeflemiştir.

2.3 Müşrikler ve İstiğfar

Hz. Peygamber'in başkaları için istiğfarına dair rivayetler incelendiğinde, bu uygulamanın bütün muhataplar için aynı şekilde geçerli olmadığı görülmektedir. Nitekim mü'minler, münafıklar ve suç işleyen kimselerle ilgili rivayetlerde farklı bağlamlar ortaya çıkarken, müşrikler için istiğfar meselesi Kur'an'da açık bir şekilde ele alınmış ve *"Müşriklerin cehennemlik oldukları mü'minler nezdinde açıklık kazandıktan sonra, akraba bile olsalar peygamber de mü'minler de onların bağışlanmalarını dileyemezler"*⁷⁷ şeklinde net olarak ortaya konmuştur. Kur'an'da müşrikler için istiğfar meselesi ele alınırken ilk olarak Hz. İbrahim'in babası için yaptığı dua örnek olarak zikredilmektedir. Nitekim *"İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi."*⁷⁸ âyeti bu durumu açıklamaktadır. Rivayete göre Hz. İbrahim, babasının iman edeceğini ümit ettiği için ona bağışlanma dileyeceğine söz vermişti. Ancak babasının küfür üzere öldüğü ve Allah'ın düşmanı olduğu kendisine kesin olarak belli olunca artık onun için istiğfar etmeyi bırakmış ve ondan uzaklaşmıştır. Âyette geçen *"evvâh"* kelimesi de müfessirler tarafından *"çok dua eden, içli ve merhametli kimse"* şeklinde açıklanmıştır.⁷⁹

Kur'an'da Hz. İbrahim örneği üzerinden ortaya konan bu ilkenin siyer literatüründeki yansımalarından biri Ebû Tâlib ile ilgilidir. Resûlullah'ın amcası olan Ebû Tâlib, uzun yıllar Hz. Peygamber'i himaye etmiş ve Mekke döneminde ona yönelik baskılara karşı koruyucu bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte siyer kaynaklarında nakledildiğine göre Ebû Tâlib hayatının son anlarında dahi İslâm'ı kabul etmemiştir. İbn İshak'ın nakline göre Resûlullah, ölüm döşeğinde bulunan Ebû Tâlib'e son anlarında İslâm'a girmesini teklif ederek *"Ey amca! Lâ ilâhe illallah de; bu sözle Allah katında senin lehine şahitlik edeyim."* buyurmuştur. Ancak yanında bulunan Ebû Cehil ile Abdullah b. Ebî Ümeyye ona Abdülmuttalib'in dininden vazgeçmemesi yönünde telkinde bulunmuşlardır. Resûlullah bu teklifi birkaç kez tekrar etmesine rağmen Ebû Tâlib *"Ben Abdülmuttalib'in dini üzerindeyim."* diyerek kelime-i tevhidi kabul etmeden vefat ettiği rivayet edilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, amcasına olan yakınlığı ve kendisine sağladığı himaye sebebiyle *"Allah'a yemin olsun ki bana yasaklanmadıkça senin için mutlaka bağışlanma*

⁷⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/425.

⁷⁷ et-Tevbe 9/113.

⁷⁸ et-Tevbe 9/114.

⁷⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 3/65-67.

dileyeceğim.” buyurmuştur. Ancak daha sonra “Müşrik oldukları kendilerine açıkça belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, peygamberin ve iman edenlerin onlar için bağışlanma dilemeleri doğru değildir.”⁸⁰ âyeti nâzil olmuş ve müşrik olarak ölen kimseler için istiğfar edilmesi yasaklanmıştır. Aynı bağlamda Ebû Tâlib hakkında “Şüphesiz sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; fakat Allah dilediğini hidayete erdirir.”⁸¹ âyetinin de indirildiği aktarılmıştır.⁸²

Sonuç

İstiğfar hem Allah Resûlü hem de onun istiğfarına muhatap olan insanlar için değerli ve talep edilen bir davranış olarak görülmüştür. Buna binaen Hz. Peygamber’in başkaları adına istiğfarı kendisinin olumlu ve olumsuz muvafakatı bağlamında hanîfler, mü’minler, münafıklar ve müşrikler şeklinde tasnif edilebilecek dört kategoriden oluşmaktadır. Allah Resûlü her bir gruptaki insanlar hakkında genel olarak bağışlanma talebinde bulunmak istemiştir. Bunlardan açık düşmanlık yapan münafıklar ve de müşrikler için istiğfarına Kur’an’da yer alan âyetler çerçevesinde muvafakat edilmemiştir. Suçlularla ilgili ise kendi mütalaası çerçevesinde kimi zaman istiğfarda bulunmuş kimi zaman da durumu Allah’a havale etmiştir. Bazen de sükûtu tercih etmiştir.

Hanîfler bağlamında Zeyd b. Amr örneği tespit edilmiştir. Oğlu Said b. Zeyd babası için istiğfar konusunda sorular sormuş Allah Resûlü buna muvafakat ederek mü’minlere ve oğluna onun için istiğfarda bulunulmasını hususundaki taleplere muvafakat etmiştir.

Hz. Peygamber, genel olarak mü’minler için de istiğfarda bulunmuş ve bu durum anlaşıldığı kadarıyla Allah Resûlü’nün bir uygulaması haline gelmiştir. Bununla birlikte mü’minler için istiğfar konusunda özel durumlar vardır. Cabir b. Abdullah örneğinde olduğu gibi takdirini ifade amaçlı, İkrime örneğinde olduğu gibi İslâm öncesi günahların bağışlanması için Allah Resûlü’nden istiğfar talebi ve bu talebe muvafakat edilmesi ile ilgili örnekler tespit edilmiştir. Ebû Lübâbe, Ebû Rühm gibi kimi mü’minler hakkında yaptıkları hata ve yanlışlar nedeniyle istiğfar talebi veya tavsiyesi söz konusu olmuştur. Hata işleyenlerle ilgili Allah Resûlü duruma göre karar vermiştir. Ebû Lübâbe için keşke gelseydi onun istiğfar ederdim derken, Ebû Rühm için sükût etmiştir. Kamu malı ve Müslümanların hayatına dair hususlarda ise istiğfar taleplerini reddetmiştir. Muhallim b. Cesame, Müslüman olduğunu ifade sadedinde selam veren bir kişiyi cahiliyeden kalma husumet nedeniyle öldürdüğü için pişmanlığını ifade edip istiğfar talep etmesine rağmen tam aksi yönde “Allah’ım Muhallim’i bağışlama” gibi mukabelede bulunmuştur. Hz. Peygamber’in müminler için yaptığı istiğfar yalnızca hayatta bulunanlarla sınırlı kalmamış; şehitleri, vefat eden müminleri ve Necâî gibi kendisiyle görüşme imkânı bulamadan iman üzere vefat eden kimseleri de kapsamıştır.

Münafıklarla ilgili ise Hz. Peygamber’in onlara Müslüman muamelesi yaparak istiğfar etme yönünde bir irade ortaya koyduğu görülmüştür. Abdullah b. Übey, Zeyd b. Lusayt ve bazı seferler sırasında ortaya çıkan münafıklar hakkında bu iradesini muhafaza etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Allah Resûlü onların ıslah olacağına dair ümidi ve toplumsal insicamın muhafaza edilmesi gibi nedenlerle bunu yapmıştır. Ancak özellikle nifakıyla ön plana çıkan İbn Übey’in durumuyla ilgili âyetler nâzil olmuş ve bu kabil

⁸⁰ et-Tevbe 9/113.

⁸¹ el-Kasas 28/56.

⁸² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/1074; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü’l-eser*, 1/153.

münafıklar için istiğfarın makbul olmayacağı tespiti yapılmıştır. Ancak istiğfar edilmesinin tamamen yasaklanmaması önemli bulunmuştur.

Müşrikler konusunda istiğfar Ebû Talib örneğinde tespit edilmiştir. Hz. İbrahim'in babası için istiğfar duası bağlamında atıfta bulunulan bu örnekte, Allah Resûlü'nün istiğfarı vahiyle uygun görülmemiştir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber, risâleti boyunca farklı toplum kesimleri hakkında Allah'tan bağışlanma dilemeyi önemseyen bir tutum sergilemiştir. Hanîfler ve müminler için genel olarak istiğfarda bulunmuş; suç işlemiş müminler hakkında ise işlenen fiilin mahiyetine göre farklı tutumlar benimsemiştir. Münafıklar için başlangıçta istiğfar etme iradesi ortaya koymuş, ancak bu tutum vahiy tarafından sınırlandırılmış; müşrikler hakkında istiğfar ise Kur'an tarafından yasaklanmıştır. Böylece Hz. Peygamber'in başkaları adına istiğfar konusundaki uygulamalarının, muhatapların inanç ve tutumları ile ilâhî vahyin belirlediği esaslar çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Yapay Zeka Beyanı (Yazar/lar)	Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır. Eğer yapay zekâ araçları kullanılmışsa, çalışmanın bilimsel içeriği, analizi ve sonuçlarına ilişkin tüm sorumluluk yazara aittir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Artificial Intelligence Statement (Journal)	The author declares that no artificial intelligence tools were used in the preparation of this study. In the event that artificial intelligence is used, the author bears full responsibility for the scientific content, analyses, and conclusions of the study.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

- Abdülbaki, Fuad. *Mu'cemu'l-Müfrehres li elfazı'l-Kur'ân*. 1 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Akçay, Mustafa. Hz. Peygamber'in Anne-Babasının Dinî Konumu ve Ebeveyn-i Resûl Risaleleri. İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2005.
- Bebek, Adil. "Mağfiret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/313-314. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Çağrı, Mustafa. "Af". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/394. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Diyyârbekrî, Kâdî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyyârbekrî. *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis*. 2 Cilt. Beyrut: Daru Sâdır, 1282.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. es-Sünen. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Emanet, Sare. *Din Eğitimi Açısından Kur'an'da Tevbe ve İstiğfarın Süreç ve Yapıları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed. *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-âsâr*. thk. Rüşdî es-Sâlih Melhas. 3. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1403/1983.
- Gezen, Evin. *Sahâbede Töve Anlayışı*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Gündüz, Ahmet. Hz. Muhammed'in (s.a.s) İstiğfar Sebepleri. İstanbul: Nida Akademi, 2018.
- Halebî, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî. *İnsânü'l-Uyûn fi Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*. 3 Cilt. Beyrut: Daru Kutubi'l-İlmîyye, 1427.
- Harman, Ömer Faruk. "Günah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/278. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef*. Beyrut: Müessesetü's-Sikâfe, 1989.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. nşr. Mustafa es-Sekkâ, İbrâhîm el-Ebyârî, Abdülhafız Şelebî. 2 Cilt. Kahire: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, 2. Basım, 1375.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1414.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-eser fi funûni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1993.

İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed Râgıb Hüseyin el-İsfahânî. *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*. 1 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 2009.

Kahraman, Ferruh. "İslâm İnancında Günah, Günah Çeşitleri ve Kişiyi Günah İşlemeye Sevkeden Faktörler". *Usul İslâm Araştırmaları* 8/8 (01 Aralık 2007), 139-168. <https://izlik.org/JA76AY98EL>

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kırtay, Faik. "Kur'an'da Günah Anlamına Gelen Kelimelerin Anlam Fark (Nezâir Bağlamında Bir İnceleme)". *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 14/27 (2021), 155-181. <https://doi.org/10.51553/bozifder.1891114>

Kuzgun, Şaban. "Hanîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/33-39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Özkan, Halit. "Takrir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/269. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Reçber, Ahmet. "Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII/38 (2017), 59-78.

Sarraoğlu, Hasan. *Kur'an'da Peygamberlerin İstiğfari*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.

Süheyli, Ebü'l-Kasım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Has'amî es-Süheyli el-Mâlekî. *er-Ravdu'l-ünüf fi şerhi sîreti İbn Hişâm*. thk. / ta'lik / şerh: Abdurrahman el-Vekîl. 7 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Hadîse, 1390.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *el-Câmi'u's-Sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî. *el-Meğâzî*. nşr. Marsden Jones. 3 Cilt. London: Oxford University Press, 1966.

Velioğlu, Esma. *İstiğfar Kavramı ve Nesâî'nin 'Amelü'l-Yevm Ve'l-Leyle'si İle Nevevî'nin "Ezkâr" Adli Eserlerinin İstiğfar Bölümlerinin Karşılaştırılması*. İzmir: İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.